

העותרים:

1. מ' ג', ת"ז -----
(אסיר בבית סוהר שאטה)
2. פרופ' בנימין נויברגר
3. האגודה לזכויות האזרח בישראל

כולם ע"י ב"כ עוה"ד לילה מרגלית ו/או דן יקיר ו/או
רחל בנוימן ו/או הדס תגרי ו/או אבנר פינצ'וק ו/או
עאוני בנא ו/או מיכל פינצ'וק ו/או נטע עמר ו/או מנאל
חזאן ו/או באנה שגרי-בדארנה ו/או שרון אברהם-ויס
ו/או נעה שטיין
מהאגודה לזכויות האזרח בישראל
ת"ד 35401, ירושלים 91352
טל': 6521218-02; פקס: 6521219-02

נגד

המשיב:

שירות בתי הסוהר
ע"י פרקליטות מחוז צפון

עתירת אסיר

מוגשת בזאת עתירת אסירים לפי סעיף 62א לפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971, בה מתבקש בית המשפט הנכבד להורות למשיב כדלקמן:

א. להתיר לעותר 1 ללמוד את הקורס "השאלה הלאומית בברית המועצות, 1917-1991" במסגרת האוניברסיטה הפתוחה, וכן לכתוב ולהגיש עבודות סמינריוניות במסגרת קורס זה ובמסגרת הקורס "אידיאולוגיות פוליטיות מודרניות";

ב. להחזיר לעותר 1 את כל ספרי הלימוד שהוחרמו ממנו ;

ג. להימנע מלהטיל הגבלות על הקורסים, אותם רשאים האסירים הביטחוניים ללמוד במסגרת האוניברסיטה הפתוחה, בתחומי מדעי הרוח, מדעי החברה ובתוכנית לתואר שני בלימודי דמוקרטיה.

בקשה לקיום דיון דחוף

עתירה זו עוסקת בהחלטה בלתי חוקית של המשיב, לאסור על העותר 1, ועל עשרות אסירים ביטחוניים נוספים, להשתתף בקורסים מסויימים במסגרת האוניברסיטה הפתוחה. בשל החלטה פסולה זו, הפוגעת קשות בזכותם הבסיסית של האסירים ללמוד, כבר הפסיד העותר 1 חודשיים משנת הלימודים הנוכחית. בית המשפט הנכבד מתבקש לקבוע דיון דחוף בעתירה זו, על מנת להפחית את הנזק, הנגרם לאסירים בשל החלטת המשיב. קיימת חשיבות מיוחדת לקיום דיון דחוף לאור העובדה, שסמסטר אביב באוניברסיטה הפתוחה עתיד להתחיל בפברואר 2002, ואם לא יסתיימו ההליכים עד אז, עלולים התלמידים להפסיד זמן יקר נוסף.

ואלה נימוקי העתירה:

מבוא

1. עניינה של עתירה זו הוא החלטה בלתי חוקתית בעליל של המשיב, לאסור על אסירים ביטחוניים ללמוד קורסים שונים במסגרת האוניברסיטה הפתוחה. האיסור, הנשען על נימוקים "ביטחוניים" בלתי מוסברים, משתרע על מגוון רחב של קורסי יסוד במדעי הרוח ומדעי החברה, וכן בתוכנית לתואר שני בלימודי דמוקרטיה. בין הקורסים האסורים: "דמוקרטיה ודיקטטורות במאה העשרים"; "מבוא למחשבה מדינית"; "מושגי יסוד ביחסים בינלאומיים"; ו-"אידיאולוגיות פוליטיות מודרניות".

2. החלטה זו של המשיב מנוגדת לחלוטין לעקרונות היסוד, עליהם מושתתת שיטתנו הדמוקרטית. היא מרוקנת מכל תוכן את זכויות האדם הבסיסיות ביותר, הן של עשרות האסירים הביטחוניים, המעוניינים ללמוד קורסים אלו, והן של אנשי סגל האוניברסיטה. היא פוגעת בזכויותיהם לחירות רוחנית, לחופש הביטוי, לחופש האקדמי, ולכבוד. היא מזכירה משטרים אפלים, בהם הידע וההשכלה נתפסים כאיום, ובהם הסדר והביטחון נשמרים באמצעות "משטרת מחשבות".

הרקע העובדתי

3. העותר 1, מ' ג', הינו אסיר ביטחוני המוחזק בבית סוהר שאטה, והשפוט ל- 20 שנות מאסר. הוא החל בריצוי עונשו בתאריך 27.9.89.
4. לפני כ-4 שנים החל העותר 1 בלימודי תואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה, במדע המדינה ויחסים בינלאומיים, מסלול השייך לתוכנית לתואר בוגר במדעי החברה והרוח. אותה עת הוחזק העותר בבית סוהר שיקמה. הלימודים אושרו על ידי המשיב.
5. בשנה שעברה, בעוד היותו בשיקמה, ביקש העותר 1 להירשם לשני קורסים מתקדמים במסלול: "דמוקרטיה וביטחון לאומי בישראל" ו"מלחמה ואסטרטגיה". לאחר שהמשיב אישר את הבקשה, העותר 1 שילם את שכר הלימוד הנדרש וקיבל את חומר הלימוד.
6. יצויין, כי באותו שלב היה על העותר 1 ללמוד עוד 4 קורסים בלבד, ולהגיש 2 עבודות סמינריוניות על מנת להשלים את התואר.
7. בינואר 2002 הועבר העותר 1 מבית סוהר שיקמה לבית מעצר הדרים. מיד עם הגעתו להדרים החרים המשיב את כל חומר הלימוד של העותר בשני הקורסים הנ"ל, בטענה כי מדובר בחומר אסור. אמנם הותר לעותר להיבחן בשני הקורסים, והוא עמד במבחנים בהצלחה, אך זאת מבלי שהוחזרו לו ספרי הלימוד. בקשת העותר לכתוב ולהגיש עבודות סמינריוניות במסגרת קורסים אלו נדחתה על ידי הנהלת בית הסוהר, בנימוק שמדובר בקורסים אסורים. כמו כן החרים המשיב ספרי לימוד, אשר נותרו בידי העותר מ- 5 קורסים אחרים שכבר סיים, לרבות: "האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת"; "מבוא להיסטוריה של המזרח התיכון בעת החדשה"; "מושגי יסוד ביחסים בינלאומיים". עד היום לא הוחזרו הספרים שנלקחו ממנו.
8. זמן מה לאחר מכן, בעוד היות העותר 1 מוחזק בהדרים, ביקש וקיבל אישור ללמוד שני קורסים נוספים במסלול (הקורסים האחרונים הדרושים לו לסיום התואר), ולהגיש בהם עבודות סמינריוניות: "אידיאולוגיות פוליטיות מודרניות" ו"השאלה הלאומית בברית המועצות, 1917-1991". את הקורס "אידיאולוגיות פוליטיות מודרניות" סיים העותר 1 בהצלחה.
9. דא עקא, שבאוקטובר 2002 הועבר העותר 1 לבית סוהר שאטה. ימים ספורים לאחר שהועבר, נמסר לו בעל פה על ידי מפקד אגפו, כי אסור יהיה לו להמשיך בקורס על ברית המועצות. מיד הגיש העותר בקשה בכתב למנהל בית הסוהר, לאפשר לו ללמוד את הקורס, וכן לאפשר לו להכין ולהגיש את העבודות הסמינריוניות. בעל פה נמסר לו על ידי מפקד האגף, כי העובדה שאישרו את לימוד הקורסים בהדרים, אין פירושה כי יאושרו בשאטה. עד היום לא קיבל העותר כל תשובה רשמית לפנייתו.

10. העותר 2, פרופ' בנימין נויברגר, הוא ראש התוכנית לתואר שני בלימודי דמוקרטיה באוניברסיטה הפתוחה. העותר 2 פיתח חלק נכבד מהקורסים, אשר, על פי המידע שהגיע לידי העותרת 3, נאסרו על ידי המשיב, לרבות: "דמוקרטיה ודיקטטורות במאה העשרים"; "צמיחת המדינות החדשות באפריקה"; "דמוקרטיה וביטחון לאומי בישראל"; משטר ופוליטיקה באפריקה השחורה"; "הדמוקרטיה הישראלית - סוגיות נבחרות"; ו-"אפריקה בין דמוקרטיה ודיקטטורה".

11. ביום 19.9.02, בעקבות דיווחו של העיתונאי שי חזקני ב"גלי צה"ל" אודות החלטת המשיב, פנתה העותרת 3 לנציבת שב"ס, בבקשה לפעול לביטולה המיידית של ההחלטה. בתשובה מיום 1.10.02, טענה עו"ד גילה שבירו, עוזרת ליועמ"ש שב"ס, כי "מבדיקה מדוקדקת ועניינית של גורמי הבטחון והחינוך בשב"ס בשיתוף גורמי בטחון נוספים ואנשי האוניברסיטה הפתוחה עלה כי קורסים מסוימים או פרקים מסוימים בקורסים הנראים לכאורה תמימים - מהווים סיכון עקיף או ישיר לביטחון המדינה ושב"ס". עוד נאמר בתשובה, כי "שב"ס איפשר לאותם אסירים אשר החלו כבר לימודיהם בקורסים או במקצועות שנאסרו ללימוד בשלב מאוחר יותר, לסיים לימודיהם בקורסים אלו ואף להיבחן בבחינות הסיום."

מצ"ב העתק הפניה מיום 19.9.02, ומסומן ע/1. מצ"ב העתק התשובה מיום 1.10.02, ומסומן ע/2.

12. ביום 20.10.02 פנתה העותרת 3 לפרופ' אליהו נסים, נשיא האוניברסיטה הפתוחה, בבקשה להבהרת עמדת האוניברסיטה בקשר להחלטת המשיב. בתשובה מיום 20.10.02 הדגיש הנשיא, כי "ההחלטה להגביל את הלימודים של האסירים הביטחוניים התקבלה באופן חד צדדי על דעת השב"ס בלבד והגיעה לידיעת האוניברסיטה הפתוחה כעובדה מוגמרת", וכי בעקבות זאת קיימה דיקן הלימודים פרופ' מירי סורוז'ון סדרת פגישות עם נציגי המשיב, בהן "הבהירה... בצורה חד משמעית שהאוניברסיטה הפתוחה - כמוסד אקדמי - אינה יכולה להזדהות עם צעד שנועד להגביל את זכותו של אדם לרכוש השכלה" (ההדגשות במקור). עוד נאמר בתשובה, כי "ניסינו להבין את הקריטריונים של השב"ס בבואם להרכיב את רשימת הקורסים האסורים כדי לנסות לשנות את החלטתם לגבי הקורסים שברשימה - כולם או חלקם. עם זאת, אנחנו מכירים בסמכותו של שב"ס לקבוע את הנהלים לגבי אסירים על פי שיקוליו, גם אם איננו מסכימים להם."

מצ"ב העתק הפניה מיום 20.10.02, ומסומן ע/3. מצ"ב העתק התשובה מיום 20.10.02, ומסומן ע/4.

13. על פי המידע המצוי בידי העותרת 3, רשימת הקורסים האסורים ללימוד כעת כוללת את הקורסים הבאים:

מדעי הרוח

"עידן המהפכות, 1760-1830"

"אירופה ערש הלאומיות"

"מבוא להיסטוריה של המזרח התיכון בעת החדשה"

"האסלאם : מבוא להיסטוריה של הדת"

"המזרח התיכון בין מלחמות-העולם"

"סוגיות בחקר הלאומיות"

"נוער, חינוך ופוליטיקה במזרח התיכון"

מדעי החברה

"דמוקרטיה ודיקטטורות במאה העשרים"

"מבוא למחשבה מדינית"

"סוגיות נבחרות במדיניות החוץ של מדינת ישראל"

"צמיחת המדינות החדשות באפריקה"

"תנועות חברתיות ומחאה פוליטית"

"בין מדינה לחברה : סוציולוגיה של הפוליטיקה"

"אידיאולוגיות פוליטיות מודרניות"

"דמוקרטיה וביטחון לאומי בישראל"

"מלחמה ואסטרטגיה"

"השאלה הלאומית בברית המועצות, 1917-1991"

"משטר ופוליטיקה באפריקה השחורה"

"דת ופוליטיקה"

"תנועות חברתיות ומחאה פוליטית בישראל"

"תקשורת המונים"

"אמצעי תקשורת המונים בישראל"

"תקשורת : טכנולוגיה, חברה, תרבות"

"תקשורת המונים בישראל"

"מושגי יסוד ביחסים בינלאומיים"

"סוגיות נבחרות במדיניות החוץ של מדינת ישראל"

התוכנית לתואר שני בלימודי דמוקרטיה

"הדמוקרטיה הישראלית - סוגיות נבחרות"

"אפריקה בין דמוקרטיה ודיקטטורה"

"דמוקרטיה וביטחון לאומי בישראל" (גירסה לתואר שני)

"השאלה הלאומית בברית המועצות, 1917-1991" (גירסה לתואר שני)

"דמוקרטיה ודמוקרטיזציה בעולם הערבי"

"דיקטטורה ודמוקרטיה באמריקה הלטינית"

זכות היסוד לחירות רוחנית: חופש הביטוי, החופש האקדמי והזכות ללמוד ולהשכיל

14. חופש הביטוי והדעה הוא זכות יסוד חוקתית בעלת מעמד בכורה במשפט הישראלי. הוא כולל הן את זכותו של אדם לשמוע את דברי זולתו, והן את זכותו להשמיע את דעתו לכל המעוניין להקשיב לו.

15. זכות האדם לחופש הביטוי נגזרת, בין השאר, מזכותו לחירות רוחנית. "ההגנה על חופש הביטוי, כחלק מכבוד האדם, היא הערובה המרכזית לשמירת חירותו הרוחנית של האדם. במסגרתו מממש האדם רצונות ושאיפות הטבועים בו והמבטאים את חירותו הרוחנית: להשכיל ולרכוש ידע, להיות מעורב בחיי החברה, לשמוע דעת זולתו ולבטא את דעתו" (ע"א 4463/94 גולן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד (4) 136, 163 (להלן, עניין גולן)). במובן זה יש לראות בחופש הביטוי חלק מהזכות לכבוד האדם, המעוגנת בחוק יסוד: כבוד האדם חירותו.

ראו גם:

ע"א 105/92 ראם מהנדסים קבלנים בע"מ נ' עיריית נצרת עילית, פ"ד מז(5) 189, 201 ;
רע"א 2687/92 גבע נ' חברת וולט דיסני, פ"ד מח(1) 251, 265 ;
בג"צ 2481/93 דיין נ' ניצב יהודה וילק, פ"ד מח(2) 456 ;
סני"צ 5688/92 ויכסלבאום נ' שר הבטחון, פ"ד מח(2) 456, 468 ;
א' ברק "חופש הביטוי ומיגבלותיו" הפרקליט מ (תשנ"א) 5.

16. חופש הביטוי והדעה חיוני גם לשמירה על חברה דמוקרטית נאורה. הוא מאפשר קיום "שוק רעיונות חופשי", וליבון רציני ומעמיק של השאלות והסוגיות, העומדות על סדר היום הציבורי. הוא נועד להבטיח, כי מקבלי ההחלטות ייחשפו גם לדעות המצויות מחוץ לקונסנזוס, וכי השלטון לא ינסה לשמר את כוחו באמצעות שטיפת מוחות.

17. החופש האקדמי, לרבות הזכות להשכיל ולרכוש ידע, הוא אחד הביטויים המובהקים ביותר של החירות הרוחנית. החופש האקדמי "כאוויר לנשימה הוא למורה באקדמיה" (ע"א 6821/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי, פ"ד מט(4) 221, חוות דעתו של כב' השופט חשין, עמ' 513). הוא ניתן הן למורים והן לתלמידים, להחליף רעיונות ודעות, ולשאוף יחד לפיתוח אינטלקטואלי. זכותו של מרצה לחופש אקדמי כוללת את זכותו ללמד כל אדם, הנמצא כשיר על ידי האוניברסיטה להשתתף בהרצאותיו. היא כוללת את זכותו לפרסם את מחקריו ואת רישומיו, ללא חשש שמא חירותו ללמד יוגבל בשל התנגדות לתוכן דבריו.

על חשיבות החופש האקדמי ראו:

בג"צ 291/74 בילט נ' הרב הראשי לישראל, פ"ד כט(1) 98 ;

זכויות האדם של האסיר

18. זכויות היסוד של האדם בישראל עומדות גם לאסיר הכלוא בבית הסוהר. שלילת חירותו של אדם באמצעות מאסר מביאה בהכרח להגבלה קשה על חופש התנועה שלו, אך אין בה כשלעצמה כדי להצדיק פגיעה בזכויות האדם הנוספות הנתונות לכל בר אנוש:

"הלכה מושרשת היא עמנו, כי זכויות היסוד של האדם "שורדות" גם בין חומות בית הסוהר ונתונות לאסיר (וכן לעציר) אף בתוך תא כלאו. יוצאות מכלל זה הן אך זכותו של האסיר לחופש התנועה, ששלילתה מן האסיר נובעת מכליאתו, וכן מיגבלות המוטלות על יכולתו לממש חלק מזכויותיו האחרות... הנחת היסוד היא, שסל זכויות האדם של אסיר מכיל את כל הזכויות והחירויות הנתונות לכל אזרח ותושב, למעט חופש התנועה שנשלל ממנו עקב המאסר" (עניין גולן, עמ' 152-153).

ועוד:

"אכן, המאסר מחייב, מעצם מהותו שלילת חופש, אך אין בו כדי להצדיק, מעצם מהותו, פגיעה בכבוד האדם. ניתן לקיים מאסר שישמור על כבוד האדם של האסיר. חומות הכלא אינן צריכות להפריד בין האסיר לבין צלם האנוש." (בג"צ 540/84 יוסף נ' מנהל בית הסוהר המרכזי ביהודה ושומרון, פ"ד מ(1) 567, 573).

וראו גם:

בג"צ 337/84 הוקמה נ' שר הפנים, פ"ד לח(2) 826, 832 (בעניין זכותו של אסיר להצביע בבחירות);

עע"א 4/82 מ"י נ' תמיר, פ"ד לז(3) 201 (בעניין זכותו של אסיר להיבדק על ידי מומחה רפואי לפי בחירתו) (להלן, "עניין תמיר");

בג"צ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לד(3) 243 (בעניין איסור על ביצוע חוקן בגופו של אסיר ללא הסכמתו) (להלן, "עניין קטלן").

19. בכלל זה, אין במאסרו של אדם כדי לשלול ממנו את חירותו הרוחנית, לרבות זכותו לחופש הביטוי והדעה:

"זכות היסוד החוקתית לחופש הביטוי אינה נשללת מן האדם עם מאסרו ונתונה היא לאסיר גם בתא-כלאו" (עניין גולן, עמ' 157)

וכן:

"המאסר שולל מן האדם את חופש התנועה שלו, ובכך מוטלת הגבלה חמורה, לא רק על זכות היסוד שלו לחירות אישית, אלא גם עם יכולתו המעשית לממש כרצונו את חירותו הרוחנית. אמנם בלב-לבה של החירות הרוחנית - כיכולת האסיר לחשוב, להאמין ולשמור על צלם האדם שלו - אין למאסר דריסת רגל. אך, כפי שכבר ציינו...היכולת של אסיר לממש את זכותו לחופש הביטוי הינה הרבה יותר מצומצמת ומוגבלת מיכולתו של אזרח חופשי. ולחופש הביטוי (המוגבל) הנתון לאסיר יש להעניק הגנה רחבה ככל האפשר" (שם, עמ' 163).

20. זכותו של אסיר ללמוד אף היא חלק מזכותו לחירות רוחנית. בכל העולם, כמו גם בישראל, נהוג לאפשר לאסירים גישה ללימודים אקדמיים ולספרים, בין השאר על מנת להבטיח, שיוכלו להשתקם ולבנות את חייהם מחדש לאחר שחרורם מהכלא. זכויות אלו מעוגנות אף ב-UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners משנת 1955. סעיף 77 לכללים קובע, כי:

"(1) Provision shall be made for the further education of all prisoners capable of profiting thereby, including religious instruction in the countries where this is possible. The education of illiterates and young prisoners shall be compulsory and special attention shall be paid to it by the administration. (2) So far as practicable, the education of prisoners shall be integrated with the educational system of the country so that after their release they may continue their education without difficulty."

סעיף 40 מעגן את זכות האסיר לקבל ולקרוא ספרים:

"Every institution shall have a library for the use of all categories of prisoners, adequately stocked with both recreational and instructional books, and prisoners shall be encouraged to make full use of it."

כמודגש בסעיף 6 לכללים, אסור להפלות בין אסירים שונים במימוש סטנדרטים מינימאליים אלו.

21. בהקשר זה יובהר, כי בענייננו אין העותר 1 מבקש אפילו, כי המשיב יספק לו אמצעי לימוד או ספרים כלשהם. האסירים מממנים בעצמם את לימודיהם, והאוניברסיטה הפתוחה מספקת את כל חומרי הלימוד. כל שמבקש העותר הוא, כי המשיב יימנע מלהפריע לו במימוש זכותו ללמוד.

22. כאשר שוללים מאסיר את זכותו לחירות רוחנית משום היותו אסיר, ללא הצדקה עניינית, יש בכך השפלה מיוחדת, המעצימה את הפגיעה בכבודו. "ביסוד שלילת חופש הביטוי מאסיר עומדת ההנחה כי בהיותו פושע הוא חסר כבוד - אדם נחות. שלילה כזו פוגעת איפוא בזכות יסוד המעוגנת בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו." (עניין גולן, פסקה 9 לחוות דעתה של כב' השופטת דורנר, עמ' 192).

23. בעניין גולן, בית המשפט העליון פסל החלטת שב"ס למנוע מאסיר לפרסם טור בעיתון, תוך שקבע, כי ככלל, אין להטיל הגבלות על חופש הביטוי של האסיר, אלא בהתקיים ודאות קרובה לפגיעה ממשית בשלום הציבור, או לפגיעה ממשית בהבטחת השלום, הסדר והמשמעת בין כותלי הכלא:

"הנה כי כן, בידי שלטונות בית הסוהר נתונים אמצעים שבכוחם להטיל הגבלות על כמה מביטוייה האפשריים של החירות הרוחנית, אך הרשות לעשות כן נתונה להם, לרוב ובעיקר, בהתקיים ודאות קרובה לפגיעה ממשית בשלום הציבור, או לפגיעה ממשית בהבטחת השלום, הסדר והמשמעת בין כותלי הכלא. אפשר, אמנם, שבמסגרת האיזון יינתן משקל גם לאינטרסים אחרים, שאינם נובעים משיקולי הביטחון או מצורכי השמירה על הסדר והמשמעת, אך כרוכים בצורכי הניהול התקין של בית הסוהר במובן הרחב (כיעילות מינהלית, חיסכון במשאבים וכדומה). אך בשים לב לחשיבותו ולמרכזיותו של חופש הביטוי, משקלם היחסי של אינטרסים נוספים אלה אינו רב" (עמ' 165).

מבחן הודאות בקרובה הוא המבחן, אשר אומץ במשפט הישראלי כנוסחת האיזון המועדפת במרבית המקרים של פגיעה בזכויות אדם בכלל, והגבלת חירות הביטוי בפרט.

ראו:

בג"צ 680/88 שניצר נ' הצנזור הצבאי הראשי, פ"ד מב(4) 617, 630-633;

ע"א 4531/91 נאסר נ' רשמת העמותות, פ"ד מח(3) 294, 304;

א' ברק, "תפקידו של בית המשפט העליון בחברה דמוקרטית" עיוני משפט כא (תשנ"ח) 13.

24. באופן דומה, בית המשפט העליון פסל בבג"צ 144/74 לבנה נ' נציבות שירות בתי הסוהר, פ"ד כח(2) 686 (להלן, "עניין לבנה"), החלטת שבי"ס למנוע מאסיר לקבל ולקרוא ספרים של מרקס, אנגלס, לנין ועוד. באותו עניין שבי"ס טען, כי הכנסת הספרים עלולה להתסיס את ציבור האסירים, ולפגוע בביטחון בית הסוהר.

בית המשפט דחה טענה זו מכל וכל, תוך שהדגיש, כי אין שבי"ס רשאי לעשות שימוש בסמכויותיו על מנת לסתום פיות, ולמנוע חשיפת אסירים לרעיונות ודעות, שאינם נראים לו.

"לא ניתנה לו למנהל בית-הסוהר סמכותו לאסור הכנסת ספרים לתוך בית הסוהר, על-מנת שהוא יבחר, לפי טעמו שלו, מה יאה לו לאסיר פלוני לקרוא ומה אינו יאה לו. כשם שחובשי בית-המדרש הנושאים עונשם בבית-הסוהר רשאים לבחור להם לקריאה וללימוד אך כתבי-קודש בלבד, כן - להבדיל - רשאים קומוניסטים הנושאים עונשם בבית-סוהר לבחור להם לקריאה וללימוד ספרות קומוניסטית בלבד. הבחירה שלהם היא, והעובדה שבעיני מנהל בית-הסוהר בחירה חסרת טעם היא, אינה מעלה ואינה מורידה" (עמ' 690 לפסק הדין).

וכן:

"...מרוב להיטות על "שמירת השקט בין כתלי בית-הסוהר" נתפס [מנהל בית הסוהר]...לכלל טעות משפטית שרשאי הוא להשתמש בסמכותו לאסור הכנסת ספרים לשם סתימת הפיות ומניעת ויכוחים פוליטיים, כשם שנתפס לכלל טעות עובדתית שיש בספרים אשר העותר חפץ בהם הפעם, חומר מסית ומדיח" (שם).

25. למותר לציין, כי גם היותו של אסיר "אסיר ביטחוני" אינו מצדיק פגיעה שרירותית בזכויות היסוד שלו. בית המשפט העליון הכיר אמנם בעבר בסמכות המשיב לנקוט צעדים מיוחדים לגבי אסירים ביטחוניים לשם שמירה על הביטחון. עם זאת, בית המשפט חזר והדגיש, כי על המשיב להקפיד תמיד על קיום איזון נאות בין זכויות האסיר לבין הצורך

הביטחוני, ולהימנע מפגיעות שרירותיות בכל מקרה. כדברי כב' השופט זמיר בעע"א 7488/95 מ"י נ' קונטאר, תק-על 396(3) 232, 238: "ברור שלצורך איזון זה יש הבדל בין מקרה בו הסכנה לבטחון המדינה רחוקה וקטנה לבין מקרה בו הסכנה קרובה וממשית...". באותו עניין שיבח כב' השופט זמיר את שב"ס, על כי איפשר לעותר ללמוד קורסים במדעי הרוח והחברה במסגרת אוניברסיטה הפתוחה, ואף המליץ על מציאת הסדר, אשר יאפשר לו קיום קשר טלפוני עם המנחה באוניברסיטה

מן הכלל אל הפרט

26. החלטת המשיב בענייננו פוגעת קשות בזכויות העותרים לחירות רוחנית. היא מונעת מהעותר 1 גישה לחומרי לימוד והשתתפות בקורסים, ללא כל הצדקה עניינית. היא שוללת מהעותר 2 את החופש האקדמי המוקנה לו, שכן היא מונעת מסטודנטים, אשר נמצאו כשירים לכך על ידי האוניברסיטה, ללמוד קורסים שהוכנו על ידו. חמור מכך, היא מגבילה את הגישה לקורסים שהוא הכין, בטענה המופרכת, כי החשיפה להם עלולה להביא לסכנה לביטחון.

27. החלטת המשיב לוקה בחוסר סבירות קיצונית. אין בינה לבין שיקולי ביטחון לגיטימיים ולא כלום. אכן, כה רחוקה היא הסכנה לפגיעה בביטחון המדינה במקרה דנן, עד כי לא ניתן לומר, כי החלטת המשיב נועדה לתכלית ראויה כלשהי.

28. החלטת המשיב אף אינה עומדת במבחן המידתיות, שכן אין כל קשר רציונאלי בין הפגיעה בזכות לבין הרצון לשמור על הביטחון. אין כל ספק, שהיא אינה מקיימת את מבחן הודאות הקרובה, המבטא את נוסחת האיזון הראויה בין זכות האסיר לחופש הביטוי וחירות רוחנית לבין שיקולי ביטחון.

על מבחן המידתיות ראו:

בג"צ 5016/98 חורב נ' שר החבורה, פ"ד נא(4) 1, 53-54;

בג"צ 3477/95 בן-עטיה נ' שר החינוך, התרבות והספורט, פ"ד מט(5) 1, 12-13;

בג"צ 3648/97 סטמקה נ' שר הפנים, פ"ד נג(2) 728, 777.

29. הקורסים, המצויים ברשימה ה"שחורה", הינם קורסי יסוד קלאסיים במדעי הרוח והחברה, הנותנים ביטוי לערכי היסוד של שיטתנו. אין כאן התנגשות בין אינטרס הציבור לבין זכויות העותרים: אדרבה, אינטרס הציבור מחייב דווקא מתן אפשרות לאסירים ולאחרים להתעשר ולהתפתח על ידי חשיפה לקורסים מסוג זה.

30. גם ברמה הערכית, אסור לתת יד לגישת המשיב. מדינה, שביטחונה נמצאת בסכנה מלימודי דמוקרטיה או מלימוד ההיסטוריה של עמים מדוכאים, אינה ראויה להגנה.

קשה לתאר פגיעה חמורה יותר בכבוד האדם, מאשר ניסיון לשלוט בבני אדם על ידי העמקת בורותם. כפי שהדגיש כב' השופט כהן בעניין לבנה:

"איסור הקריאה בספרים שרוח השלטונות אינה נוחה מהם, ריח של דיכוי טוטליטרי נודף ממנו; ואם יש מדינות בעולם אשר בהן משמשת הכליאה בבתי-סוהר גם לשם אינדוקטרינציה ברוח השלטון, לא יהא חלקנו עמהן. הכליאה בבתי הסוהר שלנו, מה שלא תשלול ותגביל את חופש הגוף - את חופש הרוח משאירה היא בעינה, ואיש אינו רשאי לשלול ולהגבילו"

(עמ' 691 לפסק הדין, ההדגשה אינה במקור).

31. לאור חוסר הסבירות הקיצונית שבחשש הביטחוני של המשיב, נראה כי החלטתו נובעת למעשה מאי נוחות כללית מכך, שהאסירים הביטחוניים נחשפים לרעיונות ולסוגיות המוצגים בקורסים האסורים. יש בכך משום צנזורה בשל תוכנו של הביטוי, שהיא פסולה לחלוטין.

32. בהעדר הצדקה עניינית לאבחנה הנעשית על ידי המשיב בין אסירים ביטחוניים לבין אסירים אחרים, יש לראות בהחלטתו גם אפליה פסולה ובלתי חוקית.

33. לא בכדי נמנע המשיב מלהסביר את טענתו הלאקונית, כי "קורסים מסוימים או פרקטים מסוימים בקורסים הנראים לכאורה תמימים - מהווים סיכון עקיף או ישיר לבטחון המדינה ושב"ס". בהעדר נימוקים, עובר אל המשיב הנטל להוכיח, כי החלטתו עומדת במבחן החוקיות (ראו סעיף 6(א) לחוק לתיקון סדרי המינהל (החלטות והנמקות), תשי"ט-1958).

34. אכן, "שלטון הנוטל לעצמו את הרשות לקבוע מה טוב לאזרח לדעת, סופו שהוא קובע גם מה טוב לאזרח לחשוב; ואין סתירה גדולה מזו לדמוקרטיה אמיתית, שאינה 'מודרכת' מלמעלה." (בג"צ 243/62 אולפני הסרטה בישראל בע"מ נ' גרי, פ"ד טז 2407, חוות דעתו של כב' השופט לנדוי, בעמ' 2416).

לאור כל האמור לעיל, בית המשפט הנכבד מתבקש להורות למשיב, כמפורט בתחילת עתירה זו.

7 נובמבר 2002

לילה מרגלית, עו"ד

ב"כ העותרים